

Jani Lukkarinen ja Anna-Leena Riitaoja

Monikulttuurisuuden tulkinnat ja politiikat Suomessa

Tämänkertainen Versus pureutuu monikulttuurisuuden tulkintoihin ja politiikkoihin suomalaisen tieteen ja yhteiskunnan välisellä rajapinnalla. Monikulttuurisuus on ollut yksi viime vuosien puhutlevimmista teemoista julkisessa keskustelussa sekä Suomessa että monissa muissa eurooppalaisissa valtioissa. Usein monikulttuurisuudesta ja sen politiikasta on näissä keskusteluissa puhuttu ikään kuin kysymyksessä olisi asia, jonka kaikki ymmärtäisivät samalla tavalla. Monikulttuurisuus on tullut tulkituksi yleensä maahanmuuton seuraukseksi ja monikulttuurisuuden politiikka maahanmuuttoa ja yhteiskunnan moniarvoisuuden järjestämistä koskeväksi politiikaksi. Keskustelun kohteena ei kuitenkaan ole ollut kuka tahansa maahanmuuttaja, vaan ei-eurooppalainen ja ei-läntinen vieras. Keskustelu monikulttuurisuudesta ja sen politiikasta onkin ollut keskustelua koloniaalisesta toisesta ja häntä koskevasta hallinnasta. Monikulttuurisuuden debatti on siirtynyt usein puolesta ja vastaan-kannanottoihin ilman, että käsitteiden merkitykset, rinnastukset sekä taustalla olevat oletukset tulisivat välttämättä problematisoiduiksi tai otetuiksi mukaan olennaisena osana keskustelua. Asiaa ei ole helpottanut se, että keskusteltaessa monikulttuurisuudesta ja sen politiikasta on samalla keskusteltu kulttuurista, etnisyydestä, (kansallis)valtiosta, globalisaatiosta, yhteiskunnallisesta eriytymisestä ja tasa-arvosta sekä näiden määritelmistä, mutta vedetty myös rajoja meidän ja muiden välille. Keskustelu onkin paikoin muuttunut ohi puhumiseksi.

Julkisen keskustelun areenoilla ja osin sen ulkopuolella omissa yhteisössään keskustelua monikulttuurisuudesta ovat käyneet myös yhteiskunnalliset toimijat ja tutkijat moninaisine tulkintoineen. Vaikka tutkijat ovat pyrkineet keskustelun ja käsitteiden analyttiseen purkamiseen, ei tämä ole kuitenkaan ollut itsestään selvää. Monikulttuurisuudesta on puhuttu yhteiskunnallisen päätöksenteon lisäksi myös tutkimuksen kentillä ilman, että monikult-

tuurisuuden merkitykset ja niihin liittyvät eronteot ja oletukset on välttämättä tunnistettu tai kirjoitettu eksplisiittisesti esiin. Samalla myöskään ne lähtökohdat ja positiot, joista käsin monikulttuurisuuden politiikkaa toteutetaan, arvioidaan ja arvotetaan, eivät itsessään tule otetuiksi keskustelun kohteeksi. Tämän seurauksena keskustelut pyrkivät eriytymään, kaventumaan ja kääntymään itseensä sen sijaan, että ne avaisivat uusia ikkunoita monikulttuurisuuden ongelmiin käsitteellisellä tai yhteiskunnallisen analyysin ja vaikuttamisen tasoilla. Lisäksi kiivaiden keskusteluiden, käytännön politiikan tekemisen ja moninaisten (tutkimus)hankkeiden lomittuessa voi jäädä huomaamatta, mitä oikeastaan tullaan tekneeksi, millaisella oikeutuksella ja mitä siitä seuraa.

Versuksen tavoitteena on monenlaisten näkökulmien välinen debatti ja ristiin peilaus, joka ravistelee sekä tieteellisen että yhteiskunnallisen keskustelun taustalla olevia oletuksia monikulttuurisuudesta ja sen politiikasta. Puheenvuoroja pyydettiin tutkimuksen ja yhteiskunnallisen toiminnan eri kentiltä. Numeroon saatiin neljä puheenvuoroa, joissa kirjoittajat nostavat esille ja problematisoivat oletuksia, joiden pohjalle nykyinen monikulttuurisuuspuhe rakentuu.

Pasi Saukkonen tarkastelee edellä katsauksena julkaistussa puheenvuorossaan nykykeskustelua monikulttuurisuuden ja multikulturalismin käsitteiden kautta. Monikulttuurisuus poliittisen puheen kohteena näyttäytyy hyvin erilaisessa valossa kuin käytäntöinä ja kokemuksena. Saukkonen tekee myös ehdotuksen monikulttuurisuustutkimuksen tulevaisuuden suuntaviivoista ja lähestymistapaa koskevista valinnoista. Riikka Purra pohtii puheenvuorossaan monikulttuurisuuden kriisiä ja monikulttuurisuuden käsitteen muuntumista sekä peräänkuuluttaa valtion roolia politiikkojen perustana ja toteuttajana. Purra kysyy, onko moraalisesti orientoitunut, maailmanlaajuisuuteen kurrottava puhe etäännyntynyt liikaa valtiollisen politiikan tiloista.

Teemu Pauha tarttuu kirjoituksessaan kulttuuriinseen reduktionismiin ja identiteetikategorioihin ja purkaa niitä intersektionaalisuuden näkökulmasta. Hän hahmottelee myös vaihtoehtoisia näkökulmia kulttuuriin ja uskonnon ymmärtämiseksi. Lopuksi Aleksi Huhta tarjoaa läpileikkauksen monikulttuurisuuden historian tutkimukseen Suomessa ja muistuttaa historiallisen näkökulman merkityksestä uusina pidettyjen ilmiöiden tarkastelussa.

Toivomme, että tässä julkaistut kirjoitukset tarjoavat uusia aineksia monikulttuurisuutta koskevalle keskustelulle. Uusia kommenttipuheenvuoroja ja avauksia julkaistaan Versuksessa (www.ays.fi/versus) sekä mahdollisesti *Alue ja Ympäristö* -lehden tulevan syksyn numerossa. Kirjoituksia voi lähettää Versuksen toimitukseen sähköpostilla, ja ne julkaistaan nopean toimituksellisen prosessin jälkeen.

Lukuiloa!

Riikka Purra

Monikulttuurisuus, erilaisuus ja valtio: ihmisyiden ihanteista politiikan polanteisiin

Niin akateemisissa kuin poliittisissakin keskusteluissa usein kuullun väitteen mukaan monikulttuurisuus on nykyään kriisissä. Yleensä väitteellä tarkoitetaan erilaisten maahanmuuttoon liittyvien politiikkojen epäonnistumista sen sijaan, että monikulttuurisuuden (*multiculturalism*) ihanteessa – yhteisössä vallitsevassa kulttuurisessa, etnisessä ja ”identiteettien” moninaisuudessa – nähtäisiin olevan mitään perustavaa ongelmaa. Käsitteen monisisältöinen ja yhä uusiin merkityksiin venyvä luonne on jo alkujaan ollut haasteellinen eikä ole lainkaan sanottua, että sen määrittely olisi edes tutkijoiden keskuudessa aina ollut analyttista, puhumattakaan siitä, että normatiivinen ennako-oletus asetettaisiin itsessään kyseenalaiseksi (Cantle 2008: 68; Wiewiorka 2012). Toisaalta kriittisimmät keskustelijat väittävät, että monikulttuurisuutta aitona politiikkana ei koskaan ole ollut olemassakaan, ja sen väitetyssä kriisissäkin on siten kyse vain naamioidusta rasismista (Lentin & Titley 2011).

Niinpä myös retorisesti aikomusten tasolle jäävänä poliittisena liikkeenä monikulttuurisuuden ongelmien olemassaolon myöntäminen pelkistyy usein käsitteiden ja niiden sisällön muuttamiseen (ks. Kymlicka 2010). Monikulttuurisuus onkin viime vuosina uudistunut tiuhaan niin politiikkana, yleisenä yhteiskunnallisena käsitteistöä kuin akateemisena paradigmatena. Ensinnäkin se on muuttunut kulttuuria ja yhteisöä korostavasta enemmän yksilöä arvostavaksi. Toiseksi se on muuttunut perinteitä korostavasta enemmän ”huokoisten identiteettien” varassa kehittyväksi. Samaan aikaan monikulttuurisuuden elitististä sisältöä on pyritty murtamaan vahvistamalla pienimuotoisuuden ja ruohonjuuritason ”voimaan-

nuttavaa” roolia. Monikulttuurisuudesta on tullut erilaisuutta *yleisesti* korostavaa niin käsitteiden kuin periaatteidenkin tasolla. Ammottavat kuilut tosiasiallisen ja ideaalisen välillä tarjoavat kuitenkin edelleen helppoja aseita niin poliitikoille kuin tutkijoillekin. Erilaisuuden itsearvoinen normatiivinen asema myös häivyttää alleen yhteiskuntiemme yhä kasvavia taloudellisia ja sosiaalisia kuiluja sekä eriarvoisuuden ja luokkaistumisen mekanismeja. Vaikka monikulttuurisuuden merkitykset ja ilmentymät vaihtelevat sen mukaan, onko kontekstimme ensi sijassa poliittinen, akateeminen vai tosiasiallisesti yhteiskunnallinen tai onko kohteemme yksilö, kulttuuri vai identiteetti, yksi on lähestulkoon varmaa: valtio ja valtiollisuus sen erilaisine ilmenemismuotoineen ovat niiden kritiikin kohteita. Tämä keinoitekoainen, symbolinen, aggressiivinen, miltei epähuomaani yhteisö on hyvä vihollinen – usein jopa parempi kuin globaali talous, ihmisluonne tai iankaikkinen eriarvoisuus (vrt. Bickerton *et al.* 2007).

Politiikassa monikulttuurisuuden kriisiin on vastattu joko lisäämällä maahanmuuton rajoituksia tai muuttamalla erilaisuuden organisoinnin ja järjestelemisen tasolla tapahtuvaa käsitteistöä ja mahdollisesti myös ohjelmallisia linjauksia. Pelottavasta ”M-sanasta” (Vertovec & Wessendorf 2010: 14) on pyritty pääsemään irti. Se on korvattu muun muassa integraatiopolitiikalla, kotouttamispolitiikalla tai jalommin erilaisuuden politiikalla (esim. Lentin & Titley 2008). Näillä toimilla on pyritty vastamaan monikulttuurisen politiikan ongelmiin sekä yksilö- että yhteiskunnan tasolla – vähemmistöjen keskuudessa, enemmistön suhtautumisessa vähemmistöihin ja näiden ryhmien välillä. Monikulttuu-

